

Sidenvägens vassaste knivar

Smederna i Yengisar har en tusenårig tradition av att producera uiguriska knivar av högsta kvalitet. Detta kulturarv riskerar att urholkas då kinesiska företag i dagsläget utnyttjar det anrika varumärket för egen produktion.

Text & foto: Per Engström

Redan under min första tid i Beijing blir jag påtagligt medveten om den allmänna kinesiska bilden av Xinjiangs uigurer. När folk får höra att det huvudsakliga målet för min kinavisit är den västliga Xinjiangprovinsen, rynkar de notoriskt på ögonbrynen och höjer ett varningsens finger.

– De är kriminella, de där uigurererna. De bär knivar och är farliga att möta, det vet alla. Svaren är som vanligt, när mina frågor glider in på känsliga politiska områden, skrämmande identiska.

Den sedan 2001 upptrappade propagandan gentemot de muslimska uigurererna har satt sina tydliga spår bland invånarna. Överallt möts jag av föraktfulla utläggningar om det "ociviliserade" folket vid det kinesiska imperiets västligaste gränsområden.

I ett avseende har dock den kommunistiska propagandan rätt. Uigurer bär ofta kniv till vardags. Dock inte i syfte att skända rika besökare från det välmående östra Kina, som många kineser har lurats att tro.

Ända sedan uigurererna, på grund av övermäktigt motstånd, tvingades söderut från sitt ursprung i västra Mongoliet till oaserna och höglandet kring den väldiga Taklamakanöknen, har levnadssättet sett ut som det i mångt och mycket gör än idag. Jordbruk och djurhållning är precis som för tusen år sedan den dominerande sysselsättningen bland den till tre fjärdedelar landsbygdsorienterade befolkningen.

Livsstilen förde med sig att varje uigurisk man från tiden som pojke fram till sin död ständigt bar kniv. Knivtillverkningskonsten blev följaktligen en viktig del av den uiguriska kulturen, och de skickligaste knivtillverkarna i varje stad eller by ansågs vara några av gemenskapens mest

välkända och respekterade medlemmar. I dagens Östturkestan omtalas smederna fortfarande med märkbar respekt, men statusen har sjunkit något i takt med den kommuniststyrda moderniseringen.

I Kashgars uiguriska stadsdel behöver jag inte ta särskilt många steg utanför hotellet förrän den första knivboden uppbar sig mitt bland de många bagerierna och de osande kebabstånden. Exotiska knivar i alla tänkbara former och prisklasser ligger vackert uppradade på hyllorna. Men det är någonting som inte stämmer. Majoriteten av knivarna är inte, som ryktet gör gällande, unika handgjorda knivar. Istället är det fabriksstillverkade knivar, märkta med kinesisk text, som dominerar försäljningen.

Jag går vidare och besöker de flesta knivbutikerna i centrala Kashgar, men med samma resultat. Endast en ytterst liten del av knivsortimentet är handgjorda och märkta med det berömda namnet Yengisar. Resten är fabriksstillverkat och är helt tydligt en kinesisk produkt.

PRISADE AV MARCO POLO

Jag bestämmer mig för att besöka den lilla staden Yengisar, 58 km söder om Kashgar, för att få svar på mina frågor kring det legendariska hantverket.

Yengisar har varit förknippat med knivproduktion i över tusen år. Alla uigurer känner till att det är den enda platsen i Xinjiang där knivar med riktigt hög kvalitet produceras. Hemligheten bakom det goda ryktet är detaljriikedomen, kvaliteten på materialet och att man fortfarande använder sig av de gamla traditionella tillverkningsmetoderna.

Hårt arbete i Abdul Watis knivsmedja i Yengisar.

I gamla texter från sidenvägseran kan man hitta uppskattande kommentarer om de skickliga hantverkarna vid Taklamakanöknens södra oaser. Självaste Marco Polo prisar knivarna i sina texter och beskriver dem som "sidenvägens främsta hantverk". Inget dåligt betyg med tanke på alla de platser han besökte, om man nu väljer att lita på att Marcos reseberättelser är sanningsenliga.

Solens första yrvakna strålar möter mig när jag kliver av bussen i Yengisars nybyggda kinesiska centrum. Gatubilden domineras som i de flesta städer i Xinjiang av åsnor och hästar som drar kärror och vagnar fulla med uiguriska passagerare i alla åldrar. Få bensindrivna fordon syns till. Jag frågar mig fram efter "*pichak chilik karakhana*", som är det uiguriska uttrycket för knivtillverkning, och får förklarad för mig att det ligger ett par smedjor i närheten av den stora bazaren.

Abdul Wati hälsar mig välkommen med sedvanlig uigurisk gästvänlighet, när jag träder in i den största och tillika äldsta av Yengisars "knivsmedjor". Abdul som stolt förklarar att han är en av få kvarvarande mästersmeder i staden, är tydligt märkt av hårt arbete och hög ålder. Han berättar att han tillhör femte generationens hantverkare och att sju av hans familjemedlemmar i dagsläget är aktiva inom knivtillverkningen.

– Sedan några år tillbaka är jag pensionerad, förklarar han på uiguriska, och ordnar så att jag får hjälp med översättningen av hans son, Osman. Men jag måste fortfarande se till så att mina söner lär sig alla mina knep och hemligheter, säger han och skrattar så att pipskägget guppar.

MÄSTARE EFTER 30 ÅR

Sonen Osman, vars ansikte domineras av en välansad mustasch, visar mig runt i de olika verkstadsrummen som sammanlagt rymmer ett femtontal personer som alla jobbar med olika faser av knivproduktionen. Överallt möts jag av

Färdiga silverknivar märkta med den berömda Yengisar-signaturen.

ljudet från hårt och tungt arbete. Det luktar surt av svett, och damm fyller snart både ögon och mun.

– Det tar 30 år av träning och erfarenhet för att bli mästare, berättar Osman på knagglig engelska.

Han bjuder på te och bröd och tilldelar mig en låg pall att sitta på. Några av arbetarna pausar tillfälligt i sitt arbete och betraktar nyfiket den långväga gästen.

– Knivtillverkning av högsta klass kan inte vem som helst lära sig, fortsätter Osman med allvarlig min. Först så måste en mästare vara villig att acceptera en lärling, som han tränar i många månader, ibland år. Lärlingen måste lära sig alla de olika faserna i knivtillverkningen som att smida stålet, forma bladet, designa handtaget, gravera och mycket mer. Därefter följer åtskilliga år av träning innan ett önskvärt resultat kan uppnås, menar han.

Knivar som är mer konstverk än redskap visas för mig, och Osman berättar stolt om vilka material som används i utsmyckningen och förklarar hur de olika formerna och mönstren uppnås.

– Det tar 3 till 7 dagar att tillverka en kniv, beroende på storlek, material och kvalitet, säger han och harklar sig. Men då passerar kniven minst fem olika hantverkare som alla är experter inom sitt område, innan vi får fram en så här fin produkt.

Han håller upp en vacker nyttillverkad kniv i solskenet vid fönstret, vilket får silverdetaljerna och de många stenarna att vakna till liv. Synen är imponerande.

STULET NAMN

När jag frågar om varför det nästan uteslutande säljs kinesiska knivar i Kashgars turistkvarter, mörknar Osmans annars fridfulla ansikte. Han förklarar upprört men kontrollerat att kinesiska företag har stulit det berömda varumärket från Yengisars skickliga hantverkare och nu tjänar stora pengar på deras namn.

– Fabrikstillverkade kinesiska knivar i otroligt dålig kvalitet märks med namnet Yengisar, för att turisterna skall luras till inköp. Detta leder till att vi får dra ned på produktionen samt att vårt anrika och respekterade varumärke får dåligt rykte. Osman ser nu mer ledsen än arg ut och räcker mig en fabrikstillverkad produkt så att jag ska kunna förstå skillnaderna. Jag nickar förstående.

Tillbaks i Kashgar besöker jag stadens berömda söndagsmarknad som lockar till sig allehanda köpmän från när och fjärran. På vägen dit passerar jag av den ena åsneförsedda vagnen efter den andra. "Hosh, hosh", ljuder ropen från alla håll när ekipagen, ofta fraktandes boskap eller meloner, försöker undvika att köra in i de många fotgängarna. Marknaderna i Xinjiang anses vara några av de sista genuina marknaderna i världen, och Kashgars söndagsmarknad

är en av de allra största. Boskap, hantverk, mat och kläder i enorma mängder samlas i ett enda organiserat kaos.

Vid marknadens knivavdelning möts jag av samma syn som i butikerna i Kashgars centrum. Jag använder mig av Osmans råd och frågar en försäljare på uiguriska om han har silverknivar, "kumös barmu?". Jag får ett stort leende till svar samtidigt som mannen böjer sig ner under disken och fiskar upp någon typ av paket inlindat i handdukar och tyger. Varsamt rullar han upp paketeringen och blottlägger ett tiotal riktiga yengisarknivar. Jag köper flertalet av dem.

KINESISKA FÖRETAG KONTROLLERAR ALLT

Vid kvällens sena middag förklarar en av mina närmaste uiguriska vänner, Akbar, problematiken för mig.

– Kinesiska företag kontrollerar i dagsläget allt i Xinjiang. Det började med olja, gas och bomull, och under de senaste fem åren har stora satsningar gjorts inom turistsektorn. Tidigare ansvarade lokala uigurer för de många sevärdheterna, men numera styrs allt av kinesiska företag. Vi uigurer får inte ta del av våra egna rikedomar, menar han.

– Samma sak är det med knivindustrin. När myndigheterna såg att kinesiska turister gillade yengisarknivarna så såg man till att effektivisera produktionen genom kinesiska

Detaljarbete utanför Yengisars äldsta knivsmedja.

företag. Alla försäljare uppmuntras numera att sälja de kinesiska fabrikstillverkade knivarna då dessa ger en bättre vinst, samtidigt som man undviker att hamna i problematiska situationer med myndigheterna. Statens politik ger de kinesiska företagen och kommunistpartiet mer pengar, och de som i slutändan får betala är vi.

Yengisarknivarnas öde är ett tydligt exempel på hur den uiguriska kulturen sakta urholkas på grund av den kinesiska dominansen, för att slutligen försvinna eller eventuellt leva kvar i en ny kinesisk skepnad. ■

